

Fejér Tamás

Források Erdély és Havasalfölde 16. század végi politikai kapcsolataihoz

Mihály havasalföldi vajda (1593–1600) uralkodását a román történetírás a román nép történetének egyik legjelentősebb mozzanataként értékeli. Ezt legkiválóbban a róla szóló könyvtárnyi szakirodalom és forráskiadvány¹ tükrözi, de itt kell utalnunk személyiségének és tetteinek, különösképpen Erdély és Moldva meghódítása indítékainak (nemzeti egység eszménye, politikai/stratégiai megfontolás, hódítói becsvágy) koronként vagy történetírói irányzatoként változó megítélésére is.² Mihály vajda ugyanakkor nem csupán a román, hanem – tekintettel Erdély történetében játszott szerepére – a magyar történetírást is foglalkoztatta, melynek e téma kapcsán máig legjelentősebb (ám 125 éve született) teljesítménye Szádeczky Lajos nevéhez fűződik.³ Pontosán ezért úgy véljük, hogy bármilyen adalék, amely Mihály vajda és Báthory Zsigmond viszonyára, következésképpen Havasalfölde és Erdély politikai kapcsolataira vet újabb fényt, különös érdeklődésre tarthat igényt mind a román, mind a magyar történetkutatás részéről.⁴ Egészen kivételesnek minősül viszont az, ha új forrást éppen az 1595. május 20-án kötött hűbéri szerződés kapcsán sikerül feltárni, ez a mozzanat ugyanis kiemelkedő jelentőséggel bír a Báthory Zsigmond és Mihály vajda közötti kapcsolatok alakulásának és historiográfiai értékelésének tekintetében. Az említett szerződés szövege természetesen több kiadást is megért. Legkorábban Bethlen Farkas történeti munkájában,⁵ legutóbb pedig

Fejér Tamás (1977) – történész, PhD, tudományos munkatárs, EME Kutatóintézete, Kolozsvár, feiertamas77@yahoo.com

¹ Utóbbiak közül itt mindössze arra az öt vaskos kötetre utalunk, amelynek már a címe is sokatmondó: *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, és amelyben a szerkesztők a legkülönfélébb forrásokat tették közzé román nyelvű fordításban is: I. *Documente externe*; II. *Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII*; III. *Istoriografie străină din secolul al XIX-lea*; IV. *Relatări și presă*; V. *Mărturii*. Buc. 1982-1990. (a továbbiakban MVCE).

² E helyen csupán két, egymástól eltérő történetírói szemléletet említünk meg, amelyek kiválóan érzékeltetik fenti megállapításunkat: Lucian Boia: *Istorie și mit în conștiința românească*. Buc. 1997. 22–26, 150–160, valamint Ioan-Aurel Pop: *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*. Buc. 2002. 49–52, 149–159. A román történetírás „hivatalos” álláspontjára lásd *Istoria Românilor*. Vol. IV. *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*. Red. Ștefan Ștefănescu–Camil Mureșanu. Buc. 2001. 593–639. (A vonatkozó rész Ștefan Ștefănescu akadémikus munkája.)

³ Szádeczky Lajos: *Erdély és Mihály vajda története 1595–1601*. Oklevéltárral. Temesvár 1893. Lásd még *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. I–XXI. (1540–1699). Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1875–1898. III–V. (a továbbiakban EOE); Nagy László: *Mihály vajda a magyar históriában*. Hadtörténelmi Közlemények CIII(1990). 3. sz. 1–29; *Erdély története*. I. A kezdetektől 1606-ig. Szerk. Makkai László–Mócsy András. Bp. 1986. 526–531.

⁴ Bár nem tartozik szorosabban írásunk témájához, de itt utalunk arra, hogy Mihály vajdanak az 1599. november 28-i, Udvarhelyszék részére kiállított szabadságlevelének lappangó eredetije – a vajda latin betűs aláírásával és Jacobinus János *secretarius* ellenjegyzésével – jelenleg a Balatoni Múzeum (Keszthely, Magyarország) történeti dokumentációs gyűjteményében található K 78.8.337 jelzet alatt. Vö. Kovács Zsuzsanna: „*Habet sua fata ...*” (http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/habet_sua_fata...html, megtekintés időpontja 2018. dec. 14.)

⁵ Wolffgangus de Bethlen: *Historia de rebus Transsylvanicis*. III. Cibinii 1783. 557–571.

1982-ben jelent meg a Firenzei Állami Levéltárban található⁶ – egyébként már a Hurmuzaki-féle forráskiadvány sorozatban⁷ is közölt – másolat alapján.⁸ Eddig a szerződést tehát csupán két forrásból ismertük. A Kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratárában Ms 999 jelzet alatt őrzött formuláskönyv tartalmazza a szerződés újabb, a kutatás előtt ismert, de eddig nem használt másolatát. A *stylionarium*-ról kimutattuk, hogy azt a kancelláriai hivatalnokok az 1590-es években állították össze munkájuk segédeszközül, következésképpen a kancellárián használt úgynevezett „hivatalos” *formularium*-ról van szó.⁹ Arra kell gondolnunk tehát, hogy az 1595. május 20-i szerződésnek ebben a formuláskönyvben fentmaradt másolata az eredeti után talán a legjobb szöveget őrizte meg számunkra, és nem kizárt, hogy épp az eredeti alapján került sor bemásolására. Ezért is véljük azt, hogy hasznos lenne ezt a szövegváltozatot is ismertté tenni a kutatás előtt, következésképpen függelékben közöljük azt (1. sz.), mégpedig úgy, hogy jegyzetben utalunk egyfelől szövegünk, másfelől a firenzei másolat 1982. évi kiadása és a Bethlen Farkas-féle közlés közötti eltérésekre. Az említett szövegváltozatok összevetéséből ugyanakkor az derül ki, hogy a kisebb-nagyobb eltérések ellenére (melyek zöme bizonyosan a másolók figyelmetlenségének tulajdonítható) mindhárom variáns tulajdonképpen a latin nyelvű eredeti-re vezethető vissza.¹⁰ Utóbbi minden valószínűség szerint megsemmisült a fejedelmi levéltárát ért pusztítások során.¹¹

Fel kell hívnunk a figyelmet a szerződésnek egy másik – meglátásunk szerint hasonlóképpen a fejedelmi kancellárián készült – korabeli másolatára is, amely a budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratárának a *Litterae et epistolae originales* gyűjteményében lelhető fel. Ez a hatoldalnyi másolat, melynek szövegén egy másik, szintén korabelinek tűnő kéz több kiegészítést és javítást eszközölt, ugyancsak az Egyetemi Könyvtár kéziratárában található Pray-kollekció eredeti iratokat tartalmazó 59. kötetéből került át az említett gyűjteménybe.¹² Pray György

⁶ A latin nyelvű másolatot az urbinói születésű Simone Genga (1530–1601) olasz építész és diplomata küldte meg Gyulafehérvárról a toszkán nagyhercegnek. Vö. *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. I–XI. (1527–1690). Publicate de Andrei Veress. Buc. 1929–1939. (a továbbiakban Veress: *Documente*). IV. 223, 239.

⁷ *Documente privitoare la Istoria Românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. III. 1576–1599. Buc. 1880. 472–476. (a továbbiakban Hurmuzaki III). E kötet egyébként a Bethlen Farkas-féle másolatot is közli. Uo. 209–213.

⁸ MVCE I. 87–92. (román nyelvű fordítása uo. 92–97). E kiadás ugyanakkor utal a korábbi, Hurmuzaki-féle (III. 472–476.), valamint a Bethlen-féle közlésekben fellelhető eltérésekre is. Miután a szerződést jelen tanulmányban idézett több munka is tárgyalja, annak ismertetésétől és további munkák felsorolásától eltekintünk.

⁹ Fejér Tamás: *Kancelláriai formuláskönyv a 16. század végétől*. Erdélyi Múzeum LXXVII(2015). 1. sz. 84–112. (a továbbiakban Fejér: *Formuláskönyv*).

¹⁰ Ami a szerződés nyelvét illeti, Simone Gengától a következőket tudjuk meg: „Manderò all’ A. V. la copia de detti capitoli che si fanno hora convertire in latino, et sono fatti in lingua greca secondo usano i Vallachi.” Veress ezt úgy értelmezi, hogy: „Este a se înțelege: în limbă românească, cu cirilică. Acest amănunt nu era până acum cunoscut și e cu atât mai mult păcat că textul convențiunilor nu ni s-a păstrat decât în exemplarele lor latinești.” Veress: *Documente* IV. 223. Ezzel szemben P. P. Panaitescu (*Mihai Viteazul*. Ed. îngrijită, postfață și bibliografie de Cristian Antim Bobicescu. Buc. 2002. 113–114.) és I. Ionașcu (*Mihai Viteazul și autorii tratatului de la Alba Iulia* [1595]. Anuarul Institutului de Istorie din Cluj V[1962]. 116, 139.) szerint a szerződés a vajdai kancellárián használt szláv nyelven íródott. (Előbbi szerint ez arra is bizonyítékkal szolgál, hogy a szerződést a havasalföldi bojárok állították össze.) A magunk részéről ugyanakkor kizárt dolognak tartjuk, hogy a szerződésnek ne lett volna latin nyelvű eredetije. (Egyébként az MVCE I. kötetének szerkesztői is úgy gondolták, hogy Bethlen Farkas a szerződést alighanem az eredeti alapján közölte, uo. 92.)

¹¹ A fejedelmi levéltárra lásd Jakó Zsigmond: *Az erdélyi fejedelmek levéltáráról. = Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 1998. 105–129.

¹² ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattára, LEO no. 208. Lásd még *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis*. Tom. II. Pars 2. *Catalogus litterarum originalium ac collectionis*

bizonyosan e másolat alapján tette közzé még 1775-ben a szerződés szövegét,¹³ ez a kiadás viszont a későbbiekben elkerülte a kutatók figyelmét, és szélesebb körben a Bethlen-, valamint a Hurmuzaki-féle közlés használata terjedt el. Az bizonyos, hogy csupán az összes szövegvariáns összevetése után lehet majd tisztázni a szövegahagyományozás kérdését, tekintettel viszont arra, hogy mind a szóban forgó másolatból, mind a Bethlen-féle kiadásból hiányoznak a szerződés függelékben közölt változatának a 22–25. pontjai, nem kizárt, hogy Bethlen Farkas is ezt a szöveget használta munkája összeállításakor.

Visszatérve a formuláskönyvre, az tartalmaz egy másik, szintén 1595. május 20-án Gyulafehérváron kelt szöveget is (Függelék, 2. sz.), amely Mihály vajdának Havasalfölde vajdájává történő kinevezéséről szól, és melyet a már említett szerződés után másolt be ugyanazon kéz.¹⁴ Mindenekelőtt azt szögezzük le, hogy bár mindkét szöveg formuláskönyvben maradt meg, mégsem beszélhetünk a szó hagyományos értelmében vett oklevélmintákról. Ha megvizsgáljuk a fejedelmi kancellárián a 16. század második felében használt formuláskönyveket, azt látjuk, hogy a bennük található mintegy 1100 oklevélminta közül csupán ez a két szöveg ilyen jellegű.¹⁵ Úgy véljük tehát, hogy e szövegek bemásolóját nem csupán az vezérelte, hogy a későbbi, hasonló jellegű szerződések megfogalmazásához segítséget nyújtson, hanem legalább annyit nyomott a latban azok fontossága is, amikor bevezette a mintegy 10 oldalnyi szöveget a mintakönyvbe. (És, tegyük hozzá, az illető kancelláriai hivatalnok igen körültekintően járt el, ugyanis a szerződés és a vajdai kinevezés eredetije, mint említettük, nem maradtak meg, mindkettőt csupán másolat(ok)-ból ismerjük.) Egyébként rövidesen szükség is volt ezekre a szövegekre, minthogy június 3-án Báthory Zsigmond a moldvai vajda követségével is hasonló, szövegében a havasalföldivel csaknem teljes egészében megegyező hűbéri szerződést kötött.¹⁶ (Tulajdonképpen már ez is elegendő

Hevenessianae et Prayanae. Bp. 1894. 348., ahol az iratról a következőket olvashatjuk: „1595. s. d. m. Alba-Julia. Pacta et conventa inter Sigismundum principem Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae, S. Rom. Impr. principem et spect. et magn. dnum. Michaellem Voivodam regni suae Serenitatis Transalpinensis universosque ordines boieros, eiusdem regni, inita. (Conceptus orig.) (E coll. Pray. 59.)” Ezúton is köszönjük Mód Zsuzsannának, az Egyetemi Könyvtár munkatársának az irat másolatának megszerzésében nyújtott segítségét.

¹³ Georgius Pray: *Dissertationes historico-criticae in annales veteres Hunnorum, Avarum, et Hungarorum*. Vindobonae 1775. 152–154.

¹⁴ Itt utalunk arra, hogy A. A. Rusu, aki közzétette a formuláskönyvnek az erdélyi román ortodox egyházra vonatkozó szövegeit, a kézirat rövid ismertetésében említi ugyan az 1595. május 20-i szerződést, de a kinevező levél alighanem elkerülte figyelmét. Lásd *Raporturi ale curții principelui Sigismund Báthory cu ierarhia românilor din Transilvania la începutul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea*. Acta Musei Porolissensis XII(1988). 311. Kelemen Lajos, aki elsőként hívta fel a figyelmet a formulariumra, annak rövid leírásában hasonlóképpen csak a május 20-i szerződést említi meg. Vö. *Kézirattári értékeink*. Közéteszi B. Nagy Margit. Kvár 2010. (Erdélyi Tudományos Füzetek 265.) 48.

¹⁵ Az említett időszak formuláskönyveire lásd Fejér Tamás: *Formularies of the Chancellery of the Transylvanian Principality in the Second Half of the Sixteenth Century*. The Hungarian Historical Review 7(2018). no. 4. 739–759.

¹⁶ Hurmuzaki III. 477–480. Lásd még *Okmányok és levelek az 1595–1598-ki prágai alkudozások történetéhez*. Közli Szilágyi Sándor. Magyar Történelmi Tár (XXIII)1877. 234–238. Itt utalunk arra, hogy e szerződés teljes szövegű közlésére csupán 1880-ban került sor, viszont Dániel Imre, akit Batthyány Ignác püspök 1783–1785-ben küldött Olaszországba kutatási terveihez szükséges – magyarországi és erdélyi vonatkozású – anyagok gyűjtésére, *Capitoli di Moldavia* címmel már lemásolta azt Firenzében alighanem a Hurmuzaki-féle közlés alapjául szolgáló szövegváltozatról. Vö. Batthyaneum könyvtár, Ms XI 52 (*Collectio documentorum historiam Hungariae tangentium per Emericum Dániel Florentiae descriptorum*), fol. 238–242. Erre Veszély Károly egyébként már 1861-ben felhívta a figyelmet, ugyanis a Batthyaneum könyvtár – fentebb említett, akkor – *Collectanea Miscellanea* megnevezésű kéziratának másolatai között megemlíti a következőt is: „Bátori Zsigmond Gyula Fejérvártt 1595-ki jun. 3-kán kiadott leiratában meg erősíti Moldva szervezését, melyet kormánya alá vesz.” Vö. *A Batthyáni intézet*. = *Gyulafejérvári Füzetek*. I. Szerk. Veszély Károly. Kvár 1861. 110.

okot nyújthatott e szövegek bemásolására az akkor használatban levő formuláskönyvbe, tudniillik hogy kéznél legyenek az újabb szerződés megírásakor.) Felmerül ugyanakkor egy másik, igen fontos kérdés is, nevezetesen e szövegek forrásértéke. A szerződés esetében ez már tisztázott, ugyanis szövegét más forrásokból is ismerjük, a kinevező levél viszont itt tűnik fel először. Fentebb említett írásunkban a *stylionariumok*ban található iratminták forrásértékét illetően arra a megállapításra jutottunk, hogy azokat a formulákat, melyek tartalmaznak egyedi adatokat (pl. személy- és helynevet, keltezését) „formula-mivoltuk mellett történeti forrásként – a lehetőség szerint – kontrollforrások segítségével ajánlatos felhasználni”.¹⁷ Bár a vajdai kinevező levél, mint erre utaltunk, nem minősül formulának, de megfelel ennek az igen lényeges követelménynek is, minthogy a benne foglalt rendelkezések közül néhányról Simone Gengának¹⁸ a toszkán nagyherceghez küldött 1595. május 25-i jelentése is tájékoztató. Egyik érvünk, miszerint a kinevező levél nem tekintendő oklevélmintának, az a szerződés szövege, amely *in extenso* került bemásolásra. Ennél viszont jóval lényegesebb az, hogy a két szöveg szorosan összetartozik, keltezésük, valamint első részük (az *intitulatió*tól kb. a *narratio* közepéig, összesen 21 sor) csaknem szó szerint megegyezik, és – mint a későbbiekből kiderül – tartalmuk is szervesen összefügg. (Példának okáért a kinevező levél fényében válik érthetővé, hogy a szerződés miért csak futólag utal arra az igen fontos tényre, hogy a fejedelem Mihály vajdát állította Havasalfölde élére.) Ugyanakkor mindkét szöveg megőrizte az egyedi adatokat is, például a kor magyar embere számára idegenül csengő román személy- és helyneveket. Ezek alapján gondoljuk tehát azt, hogy a vajdai kinevező levél lényegében szintén megőrizte az eredeti szöveget. Végezetül megemlítyük azt a forráshe-lyet is, melyre P. P. Panaitescu hivatkozik Mihály vajdáról írt életrajzában: ennek értelmében miután a vajda lwówi/lvivi származású diplomatája, Örmény Péter 1616-ban meghalt, Lwówban levő vagyonát a lengyel király lefoglaltatta, a ládák felnyitásakor pedig több fontos iratot talál-tak, köztük Báthory Zsigmond Mihály vajdának adott privilégiumát Havasalfölde uralmáról.¹⁹ Azonosításához nyilván e híradásnál szilárdabb bizonyítékokra lesz szükség, mégsem tartjuk ki-zártnak, hogy éppen a szóban forgó vajdai kinevező levélről volt szó.

Azt a kérdést illetően, hogy miért jutott csupán a szerződés másolata a toszkán nagyherceghez, találgatásra vagyunk utalva. A két irat közül Genga talán a szerződést minősítette jelentősebbnek, és tekintettel az események háttéréül szolgáló tizenötéves háborúra ez kétségkívül így is volt.

Minthogy nem tartozunk a kérdés szakértői közé,²⁰ nem kívánjuk részletekbe menően tár-gyalni a szöveg rendelkezéseit, mindössze azok rövid ismertetésére szorítkozunk, valamint

¹⁷ Fejér: *Formuláskönyv* 90–91.

¹⁸ Róla bővebben lásd *Dizionario Biografico degli Italiani*. LIII. 2000. (http://www.treccani.it/enciclopedia/simone-genga_%28Dizionario-Biografico%29/, megtekintés időpontja 2018. dec. 2.). Simone Genga személyével Gianluca Masi olasz történész több írásában is foglalkozik.

¹⁹ Władysław Łoziński: *Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów, 1892. 282–283. Idézi P. P. Panaitescu: *i. m.* 204.: „privilegiul pentru domnia Țării Românești dat de Sigismund Bathory lui Mihai Viteazul...” Örmény Péterrel lásd *Călători străini despre Țările Române*. IV. Red. Maria Holban et alii. Buc. 1972. 289–296.

²⁰ Havasalföldének és Moldvának az Erdélyi Fejedelemséggel kötött államközi szerződéseinek „típusait, létre-jöttük módját, tartalmát” Jakó Klára vizsgálta meg. Vö. Jakó Klára: *Moldva és Havasalfölde viszonya az Erdélyi Fejedelemséghez az államközi szerződések és a külügyi levelezés tükrében*. = *Művészet és mesterség. Tisztelegő kötet R. Várkonyi Agnes emlékére*. I. Szerk. Horn Ildikó–Lauter Éva et alii. Bp. 2016. 271–294. Erdély, Havasalfölde és Moldva kora újkori politikai kapcsolatainak alakulására összefoglalóan lásd Benda Kálmán: *Erdély politikai kapcsolatai a román vajdaságokkal a XVI. és XVII. században*. = *Magyarok és románok*. II. Szerk. Deér József–Gáldi László. Bp. 1944. 35–73. Az 1595. május 20-i szerződésről lásd még Görög Ferencz: *A két oláh vajda Báthory Zsigmondnak tett hűségesküje*. A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve XV(1904–1905). 90–101.

néhány olyan más adatot említünk fel, amelyek közvetlenül vagy közvetve megerősítik a szövegünkben fellelhető információkat.

Mindenekelőtt azonban szükségesnek véljük megemlíteni a május 20-i hűbéri szerződés néhány rendelkezését. Az [1.] pont értelmében a havasalföldi küldöttség Mihály vajda és az ország nevében hűségesküt tett azt illetően, hogy hű alattvalói lesznek Báthory Zsigmondnak és utódainak, ugyanakkor hasonló esküt kellett tennie „a most beiktatott”²¹ szó szerinti fordításban a „most állított” – egyébként már 1593-tól fogva Havasalfölde élén álló – Mihály vajdának is. A szerződés [2.] pontja világosan utal arra, hogy a fejedelem, minthogy nem tartózkodhat Havasalföldén, helyettesként vajdát fog állítani az ország élére. A [3.] pontból megtudjuk azt, hogy a fejedelem a vajdának mint helyettesének hadizászlót, buzogányt és kardot²² fog küldeni. A [7.] pont értelmében a vajda és a 12 bojár hirdeti ki az (erdélyi országgyűlésen megállapított) adót, de azt a fejedelem által kinevezett bojárok szedik be, akik kötelesek lesznek a bevételekről és kiadásokról a fejedelemnek évenként számot adni. A [8.] pontból pedig azt tudjuk meg, hogy a mindenkori vajdának az ország bevételeiből érdemeinek megfelelő jövedelmet biztosít az ország és a bojárok kérésére. A szerződés említett rendelkezései előjönnek a most közlésre kerülő vajdai kinevezésben is, melyek közül főként az utóbbiról, a vajdai bevételekkel kapcsolatos előírásról tudunk meg lényegesen többet. Minden valószínűség szerint tehát a vajda bevételeire vonatkozó általános jellegű rendelkezést – tekintettel annak jelentőségére – szükségesnek mutatkozott részleteiben is pontosítani (illetőleg azt kiterjeszteni saját birtokaira is), erre pedig az erdélyi vezetés a kinevező levelet találta alkalmasnak.

És akkor térjünk rá a kinevező oklevél ismertetésére. Mindenekelőtt a szövegben részletesen ismertetett érdemeiért Havasalfölde vajdai székébe Mihályt vajdát – akit egyébként tőle az ország népe közös akarattal és egyhangúlag e méltóságba kívánt – nevezi ki élete végéig²³ úgy, hogy az 1595. május 20-i szerződést, amelyet az ország lakóival a fejedelem kötött, és amely felől mind Mihály vajda, mind az ország rendjei hűségesküvel kötelezték magukat a fejedelemnek, minden pontjában megtartja, és a fejedelemnek reá átruházott hatalmából másokkal is megtartatja. Ugyanakkor, hogy ezt a tisztét megfelelően tudja ellátni, a fejedelem saját neve alatt hadizászlót, továbbá buzogányt és kardot küld neki,²⁴ és egyidejűleg felhatalmazza

²¹ Bethlen Farkas: *Erdély története*. IV. Báthory Zsigmond uralkodása (1594–1597). Szerk. Jankovics József. Bp.–Kvár 2006. 126. Román fordításban: „Mihai care este așezat acum voievod”, vö. MVCE I. 94; „Mihai, pus acuma ca voievod”, vö. Ion Sîrbu: *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, domnul Țării Românești*. Ed. îngrijită de Damaschin Mioc. Timișoara 1976. 145.

²² Bethlen *Erdély történetének* magyar nyelvű fordításában: lándzsát. Vö. Bethlen Farkas: *i. m.* 126.

²³ Lásd még *Documente privitoare la Istoria Românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. XII. 1594–1602. Buc. 1903. 50. (a továbbiakban Hurmuzaki XII), ahol szintén utalás történik arra, hogy a vajdai méltóság „...ad vitam tantum...” szót.

²⁴ Erről Szamosközy a következőket írja: „1595. 17. Maii. Boeri transalpinenses nomine totius regni sacramento se obstrinxerunt principi, Georgius Palaticz cum clava et vexillo quibus palatinus confirmabatur.” Vö. *Szamosközy István történeti maradványai 1542–1608*. IV. kiad. Szilágyi Sándor. Bp. 1880 (Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum XXX). 49. Gyulaffy Lestár szerint: „1595. Die 27. May boeri Transalpinenses nomine totius regni sacramento se obstrinxerunt principi. Eos remeantes Georgius Balaticz cum clavo et vexillo, quibus palatinus confirmabatur, subsecutus est.” Vö. *Gyulaffy Lestár történelmi maradványai*. Közli Szilágyi Sándor. = *Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból*. II. Bp. 1894 (Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum XXXIII). 26. Bethlen Farkasnál: „His confectis legati Transalpinenses in patriam rediere; illos autem subsecutus est Palaticus cum clava et vexillo ad confirmandum Michaellem in vajvodatu Transalpinensi; quo ille peracto iuramentum tam ab ipso vajvoda, quam a bojeris juxta pacta recepit.” Vö. Wolffgangus de Bethlen: *i. m.* 571. Bethlen szerint tehát Mihály vajdának méltóságában történő megerősítése után Palaticus – a szerződés értelmében – feleskette a vajdát és a bojárokat a fejedelem hűségére.

a vajdát arra, hogy az ő nevében az említett egyezség és megállapodás értelmében az ő akarata szerint igazgassa az országot. Továbbá a vajda, családja és udvara tisztességes fenntartására a fejedelemnek az ország jövedelmei begyűjtésére kijelölendő embereitől évi 15 ezer forintot, valamint 200 lovas és 200 gyalogos fizetésére szükséges összeget fog kapni. A fejedelem az ország területén fekvő összes mezővárost – kivéve Turnu, Brăila és Giurgiu oppidumokat és várakat, úgyszintén azok tartozékait és jövedelmeit – szokott bevételeikkel, tizedeikkel és egyéb jövedelmeikkel szintén a vajdának adja azzal a kikötéssel, hogy azok minden szolgálatot (*omnia servitia*) a vajda javára teljesítenek, a censust és az adókat pedig a fejedelem által az ország jövedelmeinek begyűjtésére kinevezett személyeknek adják át. (Megfigyelhető tehát, hogy a fejedelem a Duna mentén fekvő, stratégiai és/vagy gazdasági szempontból egyaránt kiemelkedő jelentőségű Turnut, Giurgiut és Brăilat²⁵ – melyek közül az előbbi kettő ekkor török kézben volt, az utóbbit pedig Mihály vajda erdélyi seregek segítségével 1595 márciusában vette vissza a töröktől – nem engedte át a vajdának, hanem azokat közvetlenül erdélyi felügyelet alá szándékozott vonni.)

Itt teszünk egy rövid kitérőt, és megemlítjük Simone Gengának a toszkánai nagyherceghez intézett 1595. május 25-i jelentését, melyre fentebb már utaltunk. Ebben Genga – egyebek mellett – arról is ír, hogy Báthory Zsigmond meghagyta Mihályt Havasalföldre élén a moldvai vajdáénál valamivel nagyobb bevétellel. A vajda mintegy 12-15 000 forintot²⁶ és bizonyos tizedeket követelt,²⁷ melyekről Genga úgy vélte, hogy a fejedelem meg fogja adni, ugyanis a vajda eddig „jól viselte magát”. Bár ugyanitt Genga Ștefan Răzvan moldvai vajda kapcsán utal arra, hogy a 10 000 forint jövedelem mellett 200 lovas és ugyanannyi gyalogos fenntartására is kap költséget,²⁸ de ezt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, ugyanis szövegünk értelmében Mihály vajda is ugyanannyi, azaz 400 katona költségeire nyert támogatást. Gengának nyilvánvalóan a fejedelmi udvarból szerzett értesülései tehát megerősítik szövegünk vonatkozó rendelkezéseit, ugyanakkor arra is következtetni engednek, hogy az erdélyi vezetés mindkét vajda esetében hasonló módon járt el.

Visszatérve a kinevező oklevélre, a fejedelem Bukarest és Târgoviște mezővárosokat a censusokkal és adókkal, továbbá a Ialomița, Ilfov és Vlașca *districtusok* összes tizedét és bevételét, kivéve a *censust*, valamint a floci-i és cornățeli halastavakat a vajda saját szükségére átengedi. Havasalföldén levő saját javait és birtokjogait azok minden tartozékával, haszonvételeivel és jövedelmével együtt a vajdának és törvényes férfi örököseinek adja örökre úgy, hogy azok censusát mind a vajda, mind örökösei a maguk részére gyűjtsék be; ugyanakkor jobbágysai az ország többi jobbágjától eltérően nem adóznak, melyről neki más, *authenticus* pecsétjével

²⁵ E három településre összefoglalóan lásd Marian Coman: *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (secolele XIV–XVI)*. Iași 2013. 270–272, 278–280, 281–283, 290–294.

²⁶ Lásd még I. Ionașcu: *i. m.* 140. (203. jegyz.)

²⁷ Ezek alapján gondoljuk, hogy Genga – jelentése megírásakor – nem ismerte a kinevező levél végleges szövegét, abból ugyanis világosan kiderül, hogy Mihály vajda mekkora összeget és milyen tizedeket nyert el a fejedelemtől.

²⁸ „[...] et Sua Altezza s'è fatto patrone assoluto di quella provincia, et già creato un vaivoda in luoco di quello con pagamento di 10 mila fiorini l'anno di provisione, et paga di 200 cavalli et altre tanti fanti [...]”; „Il principe di Vallachia non è rimosso dal principato, ma toltoli tutta l'autorità, come a quest'altro et lasciatolo nel medemo governo, con poco piu provisione. Si contendeva questa mattina da 12 mila o 15 mila et si pretendevano certe decime de contadini che sono di grandissima importanza, et credo che Sua Altezza lo contentera, perche sin hora s'è portato bene.” Veress: *Documente IV*. 223. Lásd még Hurmuzaki XII. 50., ahol érintőlegesen ugyan, de utalás történi e kérdésre: „...con limitata provisione, che anco non è stabilita, per la sua persona et guardia.”

megerősített oklevelet fog adni. (A fejedelem tehát kilátásba helyezte egy újabb oklevél kiállítását is, melynek tárgya Mihály vajda havasalföldi jószágai és jobbágysai lehettek,²⁹ erről azonban további adatokat nem sikerült felderíteni.) Végül Mihály vajdát arról biztosítja, hogy az idő multával, miután a háború befejeződött, és a dolgok lecsendesedtek mind Erdélyben, mind Havasalföldén, a „legnagyobb” tekintettel és keggyel lesz iránta és örökösei iránt.

Szövegünk kapcsán szükségesnek véljük felemlíteni Báthory Zsigmond fejedelem által Ștefan Răzvan moldvai vajdához küldött Kornis Gáspár tanácsúrnak és huszti kapitánynak adott 1595. június 10-i instrukció bizonyos rendelkezéseit. Ez az instrukció tulajdonképpen a Báthory Zsigmond és a moldvai küldöttség között június 3-án megkötött hűbéri szerződés végrehajtásának módját írja elő,³⁰ 2. pontjában pedig azt rendeli el Kornisnak, hogy: „István vajdának annak tisztességes módja, rendi és böcsületi szerint legelőszer adja meg az *vajdaságról való levelünk*et, zászlónkat, botonkat, szablyánkat, deposito prius fidelitatis et super hac pacta et conventa iuramento”.³¹ Úgy véljük, hogy a „vajdaságról való levelünk” alatt nem a hűbéri szerződés, hanem – minden bizonnyal – a Mihály vajdáéhoz hasonló vajdai kinevezés értendő.³² (Egyébként ilyen kinevező levelet sejtetnek Gengának Ștefan Răzvan moldvai vajdával³³ kapcsolatos – fentebb említett – értesülései is, tekintettel arra, hogy pl. a vajdának átengedett bevételek mennyiségéről a június 3-i szerződés nem tesz említést, ennek megállapítására tehát – a havasalföldi minta alapján – alighanem hasonló okiratban került sor.) Kornis példáján ugyanakkor arra is következtethetünk, hogy – legalábbis formailag – hasonló instrukciót adott a fejedelem Palatics Györgynek³⁴ is (tudniillik a május 20-i szerződés gyakorlatba ültetésére), akiről tudjuk, hogy – a szerződés értelmében – átadta Mihály vajdának a zászlót, és felesketette őt, valamint a bojárakat a fejedelem hűségére.³⁵ Alighanem ekkor adta át szövegünknek

²⁹ A vajda havasalföldi birtokaira részletesebben lásd Ion Donat: *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV–XVI)*. Ed. îngrijită de Gheorghe Lazăr. Buc. 1996. 87–91, 193–239; Uő: *Satele lui Mihai Viteazul*. Studii și materiale de istorie medie IV(1960). 465–506.

³⁰ Nicolae Iorga: *Istoria lui Mihai Viteazul*. I. Buc. 1935. 183.

³¹ Veress: *Documente IV*. 233. Erre, minden jel szerint, június 27-én került sor. Vö. *Chroniken und Tagebücher*. II. (1392–1851). Brassó 1909. (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó V.) 149; Ion Sirbu: *i. m.* 148.

³² Ennek kapcsán lásd még Constantin Rezachevici: *Mihai Viteazul și „Dacia” lui Sigismund Báthory de la 1595*. Argesis. Seria Istorie XII(2003). 160; Uő. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova: a. 1324–1881*. Vol. I. Secolele XIV–XVI. Buc. 2001. 788–790; Hurmuzaki XII. 50.: „et la patente di Vaivoda a suo beneplacito ...”, „... et la patente di Vaivoda ad vitam tantum”.

³³ Itt említjük meg a vajda özvegyének, Măriuca asszonynak az erdélyi birtokaira vonatkozó újabb adatokat: 1597. december 26-án Báthory Zsigmond Mindszenti Benedek tanácsúrnak arról biztosítja, hogy néhai Ștefan Răzvan moldvai vajda és fejedelmi tanácsúr özvegyének, Maria asszonynak halála után (*post mortem et decessum magnificae Mariae, relictae spectabilis et magnifici quondam Stephani vaivodae Moldaviensis et consilarii nostri*) a Belsőszolnok vármegyei Rogoz birtokot és a Zápróc birtokbeli részjószágot neki fogja adni. (Vö. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [a továbbiakban MNL OL], P 311 Hatfaludy cs. lt., XVII - 1. tétel, évrendezett iratok, 1600. nov. 20., fol. 7.). 1601. április 29-én megismétli előbbi intézkedését (uo. fol. 16.), 1602. március 26-án pedig az említett jószágokat – „quae alias Ztankae [!] relictae spectabilis et magnifici quondam Stephani vaivodae Moldaviensis praeuissent, verum ex eo quod eadem nobis inciis ex hoc regno nostro emigrasset publicisque regni nostri hostibus et spoliatoribus adhaesisset” – örökjogon említett Mindszenti tanácsúrnak és utódainak adja. (Uo. fol. 25.). A kérdéstről lásd még Nicolae Edroiu: *Posesiunile transilvănene ale lui Ștefan Răzvan, domnul Moldovei (1595) și ale văduvei sale, doamna Măriuca*. Acta Musei Napocensis. II. Istorie. 26–30(1989–1993). 513–519.

³⁴ Palatics 1586–1588-ban, 1592–1594-ben, valamint 1596-ban karánsebesi és lugosi bán volt. Vö. Dragoș-Lucian Țigău: *Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora*. Studii și materiale de istorie medie XVI(1998). 240–241.

³⁵ Lásd a 24. jegyzetet. Mihály vajda és a bojárak hűségesküjéről alighanem az 1599. június 26-i hitlevelekhez hasonló iratokat állítottak ki. Vö. EOE IV. 304–306.

Báthory Zsigmond aláírásával és pecsétjével megerősített eredetijét is a vajdának. Úgy véljük tehát, hogy mind a két vajda és vajdaság esetében sor került ilyen okirat, valamint instrukció kibocsátására, csak azok közül – legalábbis a kutatás jelenlegi állása szerint – eddig csupán a havasalföldi vajda-kinevezésnek és a moldvai instrukciónak a szövegeit ismerjük.

Összegzésül megállapíthatjuk tehát, hogy a vajdai kinevező levél mindenekelőtt a politikatörténet számára tartalmaz értékes adatokat, és nem csupán Erdély és Havasalfölde, hanem Erdély és Moldva politikai kapcsolatainak is a továbbgondolására ösztönzi a kutatást.

Végezetül néhány szót a függelékben közölt utolsó szövegről (4. sz.). Báthory Zsigmondnak a kolozsmonostori konvent levélkeresőjéhez intézett 1596. április 14-i iktatóparancsa ugyan nem ismeretlen a kutatás előtt, de mivel Veress csupán kivonatossan, mégpedig Kemény József másolata alapján publikálta,³⁶ hasznosnak véltük ezt az iratot is teljes szöveggel közölni. (Veress közlése ugyanakkor nem csupán kivonatos, hanem hiányos is, amennyiben az adományozott birtokok közül pontosan a legjelentősebb, azaz Lóna maradt ki.³⁷) Az okirat értelmében Mihály vajda érdemei jutalmaként adományul kapta a Doboka vármegyében fekvő (Kendi)Lóna birtokot³⁸ az ottani nemesi udvarházakkal, valamint a Bádok, Lózsárd,³⁹ Kide és (Magyar)Derzse⁴⁰ birtokbeli részjóságokat, amelyeket azelőtt lónai Kendi Sándor bírt, de – részletesen ismertetett – hűtlensége okán a kincstárra szálltak.⁴¹ (Ismeretes, hogy Kendi Sándor tanácsurat, a hármastanács egykori tagját több más törökparti/békeparti főúrral együtt Báthory Zsigmond 1594-ben kivégeztette.) Az adománylevelet ugyan nem ismerjük, de mivel *cum nos* típusú iktatóparancsról van szó, amely – a gyakorlatnak megfelelően – csaknem szó szerint visszaadja az adomány lényegi tartalmát, tulajdonképpen annak szövegéről is tájékozódhatunk. Tekintettel pedig arra, hogy az iktatóparancs és adománylevél – szintén a gyakorlatnak megfelelően – egy napon kelt,⁴² pontosan megállapíthatjuk az adomány dátumát is. Mihály vajda egyébként még 1595 júniusában kérte Jósika István kancellár közbenjárását a fejedelemnél, hogy Lónánál jelentősebb adományt kapjon⁴³ (a vajda tehát már korábban, a május 20-i szerződés megkötését

³⁶ Veress: Documente V. 28–29.

³⁷ Ez egyébként zavart is okozott, amit – példának okáért – a Mihály vajda erdélyi birtokainak kérdését vizsgáló N. Edroiu úgy vélt tisztázandónak, hogy Lónát a vajda később, valamikor 1596 decemberében–1597 januárjában kapta meg, amikor Gyulafehérváron Báthory Zsigmonddal tárgyalt. Lásd Nicolae Edroiu: *Posesiunile lui Mihai Viteazul în Transilvania și semnificația acestora (1596–1601)*. = *Mihai Viteazul și Transilvania*. Culegere de studii. Coord. Camil Mureșanu. Cluj-Napoca 2005. 45–46.

³⁸ Lónára bővebben lásd Tagányi Károly–Réthy László–Kádár József: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája*. III–V. Ds, 1900–1901. IV. 288–303.

³⁹ Lózsárdra: uo. V. 82–95.

⁴⁰ Derzsére: uo. III. 276–289.

⁴¹ MNL OL, Kolozsmonostori konvent hiteleshelyi levéltára (a továbbiakban KmKonvLt), F 17 Cista comitatum, Comitatus Dobocensis, M nr. 45. A mandatumot Jósika István kancellár látta el *lecta* jegyével. Mihály vajda erdélyi birtokaira – a 37. jegyzetben idézett tanulmány mellett – lásd még Nicolae Edroiu: *Posesiunile domnilor Țării Românești și Moldovei în Transilvania (secolele XIV–XVI)*. *Semnificații politico-sociale și cultural-istorice*. = *Istoria României. Pașini transilvane*. Coord. Dan Berindei. Cluj-Napoca 1994. 50–51. (a továbbiakban Edroiu: *Posesiunile domnilor*). Az 1600. okt. 25. – nov. 4-i lécfalvi országgyűlés határozatai értelmében „Lóna cum pertinentiis, amint Mihály vajdától megmaradt”, visszakerült Kendi Sándor fiának, Istvánnak a kezébe. Vö. EOE IV. 554.

⁴² Fejér Tamás: *Az erdélyi kora újkori okleveles gyakorlat datálási kérdéseiről*. Erdélyi Múzeum LXXIX(2017). I. sz. 92. (33. jegyz.)

⁴³ „Familiam quoque meam libenter isthuc mitterem, si sua serenitas eiusmodi bona mihi dedisset, ubi possent se se intenterere, quia cum familia mea alii quoque affines et consanguinei sunt futuri, Lona vero, ut intelligo, est locus valde strictus et nequaquam capax, bona etiam sunt exigua, atque sic oporteret eos ibi pecuniis vivere, sicut et

megelőző tárgyalások kapcsán ígéretet kaphatott Báthory Zsigmondtól Lónát és tartozékait illetően⁴⁴), de erre – az iktatóparancs bizonyosága szerint – nem került sor. Minthogy azonban a későbbiekben a vajda elnyerte a bolyai kastélyt és uradalmat is,⁴⁵ nem kizárt, hogy Báthory Zsigmond ezzel épp az előbbi kérésének tett eleget.

Az irat kapcsán mindössze két dologra hívjuk fel a figyelmet: az 1595. május 20-i szerződés értelmében Mihály vajda Báthory Zsigmond tanácsurainak sorába lépett, ennek megfelelően az iktatóparancs utal is a vajda tanácsuraságára (e tisztét nyilvánvalóan a jelentővel is említi: „*pro spectabili et magnifico domino Michaelae regni Transalpinensis vaivoda et consiliario vestrae serenitatis*”);⁴⁶ a vajda az említett birtokrészeket minden tartozékukkal és haszonvételeükkel együtt nyerte el, kivéve az ottani egyházak patronátusi jogát (*dempto iure patronatus ecclesiarum*).

Az említett birtokok iktatására 1597. január 16-án került sor, az arról kiállított jelentés viszont csonkán maradt meg,⁴⁷ ezért annak közlésétől eltekintünk. Az bizonyos, hogy az iktatás – az említett időpontban – Dobokai Ferenc vajdai ember végezte kolozsvári Kövendi Mátyás levélkereső⁴⁸ mellett, valamint a határosok és szomszédok⁴⁹ jelenlétében. Mihály vajda iktatására alighanem személyesen került sor, bár az oklevélnek ez a része hiányzik. Tudjuk viszont azt, hogy január 5-én Gyulafehérváron volt,⁵⁰ ez idő tájt tehát Erdélyben tartózkodott.

A Báthory Zsigmondtól kieszközölt fenti birtokok (beleértve a bolyai uradalmat is) tulajdonképpen azt a célt szolgálták, hogy a törökkel folytatott harc sikertelen kimenetele vagy a vajda székét és személyét fenyegető egyéb veszély esetén – a korábbi havasalföldi és

Coronae, aut in aliorum bonis. Proinde rogo mag^{cam} do. v^{ram} velit apud suam serenitatem sedulo instare, ut maiorem fidelium servitorum meorum sua serenitas habeat rationem, nec secus meis rebus prospiciat. *Quid esset suae serenitatis, si unum castellum mihi conferret, quo his turbulentissimis temporibus familiam et res meas expedire possem?*” Vö. Veress: Documente IV. 244.

⁴⁴ Azt illetően, hogy az adományra vonatkozó tárgyalások a hűbéri szerződés megkötése előtt – tehát a statutoria kelte előtt egy évvel – már javában folytak, és arról az alábbi személyek is tudomást szereztek, a függelékben közölt okirat (3. sz.) szolgál bizonyítékkal. Eszerint a kolozsmonostori konvent előtt 1595. április 5-én Ispán Ferenc a maga, valamint Burján István és Sándor nevében tiltotta Mihály vajdát a lónai és lözsárdi – azelőtt néhai Kendi Sándor által birtokolt – részjóságok elfoglalásától, haszonélvezetétől, a maga részére való iktatásától, a fejedelmet pedig azok eladományozásától. Vö. MNL OL, KmKonvLt, F 15 Protocolla, libri regii et styliionaria, X. fol. 323v.

⁴⁵ A bolyai kastélyra lásd Iuliu Bielz: *Castelul de la Buia*. Acta Musei Napocensis I(1964). 225–236.

⁴⁶ E kérdésre röviden kitér Edroiu (Posesiunile domnilor 51–52.) is. Mihály vajda egyébként az 1599. június 26-i hitlevelében is utal tanácsuraságára: „En Mihály vajda, Havasalföldének ura, és az felséges erdélyi, moldvai, havasalföldi etc. fejedelemnek híve és *tanácsa* [...]” Vö. EOE IV. 304. Ugyanitt arra is kötelezte magát, hogy a „Sigmond fejedelem idejében való contractusokat mind hadakozásban és minden részében” megtartja.

⁴⁷ Itt utalunk arra, hogy az iktatóparancshoz csatolt jelentés már akkor csonka volt, amikor Kemény József lemásolta szövegét. Vö. Veress: Documente V. 29.

⁴⁸ Kövendi 1593–1614 között töltötte be a requisitori tisztet. Vö. Bogdándi Zsolt: *A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában*. Kvár 2012 (Erdélyi Tudományos Füzetek 274). 78.

⁴⁹ „vicinis et commetaneis earundem in primis quidem egregio Francisco literato Kazony de dicta Doboka, deinde providis Antonio Fabian iudice Helenae Mogha, relictæ Ioannis Basty, Laurentio Vargha praefati Francisci Dobokay ex possessione Doboka, Michaelae Theke iudice Michaelis Banffy, Gregorio Ch[---] Gabrielis Banffy ex possessione Valazut, Ioanne Demien iudice Elisabetæ Patochy, relictæ Balthasaris Banfy, Valentino Zekel dicti Gabrielis Banfy ex oppido Bonchida, Petro Nagy iudice et Georgio Hegedus praenominati Francisci Dobokay ex possessione Jeneo, item Luca Zeoleossy Francisci Dobokay de Derse, Stephano Vanha Ioannis Nagy ex possessione Losard, Horka Dragan, Elia Czigan Georgii Rawazdy, Gabriele Fazakas Petri et Michaelis Komyaty, Petro Chehi Francisci Teke ex possessione Derse, Elia Hercze [---] [ex possessione Poklos[telke] [---]]” Lásd a 41. jegyzetet.

⁵⁰ Veress: Documente V. 51–52.

moldvai uralkodók mintájára – Mihály vajda és családja részére menedékhelyet biztosítsanak Erdélyben.⁵¹

Függelék

1. Gyulafehérvár, 1595. május 20.

Báthory Zsigmond fejedelem, valamint Mihály havasalföldi vajda szerződést kötnek, melynek értelmében utóbbi elismeri Erdély fennhatóságát, a fejedelem pedig megígéri, hogy megvédi Havasalföldét minden ellenséggel szemben.

Nos Sigismundus Dei gratia regnorum Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae et Sacri Romani Imperii princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod posteaquam⁵² ex Dei optimi maximi beneficio gubernacula regni *huius nostri*⁵³ Transsylvaniae adepti sumus, ac Turcarum Scytharumque barbarica immanitas et furor in Hungaria saevire coepit, nihil magis in votis habuimus, quam ut rescissa reiectaque nefarii hostis propter illorum levitatem et perfidiam amicitia reipublicae Christianae atque adeo regno Hungariae multis circumvento calamitatibus, imo in extremis fluctuanti periculis, quantum in nobis situm esset, secundum Deum subvenire,⁵⁴ opitulari, regna⁵⁵ et provincias *quoque*⁵⁶ Turcarum iugo pressas a fera illorum servitute vindicare, atque in pristinam et diu exoptatam libertatem restituere possemus, optime scilicet persuasi nihil hac re Deo gratius nobisque gloriosius futurum, neque remedium ullum ad promovendam⁵⁷ nominis *nostris*⁵⁸ immortalitatem accommodatius inveniri posse. Ea propter cum in vindicando a servitute Turcarum regno nostro Transalpinensi adiunctis nostris copiis et omni bellico apparatu spectabili et⁵⁹ magnifico domino Michaeli vaivodae, qui se nobis, relicta Turcarum perfidia, una cum totius illius regni ordinibus iure iurando astringens⁶⁰ iam pridem subdiderat,⁶¹ prosperrimis successibus, multis proeliis, hostibus devictis et extra regnum⁶² illud

⁵¹ Benda Kálmán: *i. m.* 46–47; Edroi: Posesiunile domnilor 51–52.

⁵² Bethlen-féle közlésben: postquam. A szövegvariánsok összevetése során a betűk kettőzését (pl. suppremo/supremo) vagy egyes hangok másként történő jelölését (pl. i/y, u/v/w) nem vettük figyelembe. Kurzívval jelöltük azokat a szavakat vagy szövegrészeket, melyek a firenzei példányból vagy a Bethlen-féle közlésből, esetleg mindkettőből kimaradtak.

⁵³ Az 1595. május 20-i szerződésnek a Firenzei Állami Levéltár Mediceo del Principato fondjában található, és a MVCE I. 87–92. oldalain közzétett másolatából (a továbbiakban: Firenzei példány), valamint a Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁵⁴ Firenzei példányban ez után: eo; Bethlen-féle közlésben ez után: et.

⁵⁵ Bethlen-féle példányban: regnaque.

⁵⁶ Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁵⁷ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: promerendam.

⁵⁸ Firenzei példányból kimaradt.

⁵⁹ Bethlen-féle közlésben: ac.

⁶⁰ Bethlen-féle közlésben: obstringens.

⁶¹ Bethlen-féle közlésben ez után: operam daremus.

⁶² Bethlen-féle közlésben ez után: illis depulsis regnum ipsum in ...

depulsis in libertatem *pristinam*⁶³ assertum est; quin etiam finitimorum Bulgariae populorum cervicibus imminentibus⁶⁴ per Bulgariam Turcis multis proeliis magna edita⁶⁵ strage devictis, et Turcicis oppidis, villis et agris depopulatis in Bulgariae[!],⁶⁶ incolumes⁶⁷ intra regni illius limites se receperunt. Ut autem regnum illud e⁶⁸ furore barbarorum per nos in libertatem assertum commodius et administrari Christiano ritu et ab hostibus defendi possit, accitis ex illo regno⁶⁹ *praecipuis boeris* ad transigendum *de statu illius regni ad nos vaivodae Michaelis* cum plena[!] et generali mandato *et* auctoritate et omnium ordinum illius regni *transigendi* et concludendi, in haec pacta et conventa descensum utrinque est.

*Quorum quidem tenor talis est:*⁷⁰

Pacta et conventa *inita*⁷¹ inter serenissimum principem dominum Sigismundum Dei gratia regnorum Transsylvaniae, *Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani Imperii principem, Partium regni Hungariae dominum et Siculorum comitem etc.*⁷² ac spectabilem et magnificum *dominum*⁷³ Michaelem vaivodam regni suae serenitatis Transalpinensis universosque ordines et boieros⁷⁴ eiusdem regni praesentibus ex parte suae serenitatis magnifico domino Stephano Josica suppremo cancellario ac⁷⁵ consiliario *suae serenitatis*,⁷⁶ et⁷⁷ generoso domino Georgio Rawazdy consiliario eiusdem suae serenitatis⁷⁸ etc. ad transigendum specialiter *a sua*⁷⁹ serenitate delegatis; a parte⁸⁰ autem vaivodae et ordinum eiusdem regni *nostr*⁸¹ Transalpinensis venerabilibus Jeftemia⁸² archiepiscopo in Tergowistio⁸³, Luca episcopo de Bwdzew⁸⁴, Theophilo episcopo de Remnyk, item generosis Nitre vornik, Kyzar⁸⁵ vornik, Demetrio logoffett, Dano vizter, Theodosio vizter, *Radul postelnik de Chieptoronie*⁸⁶, Radul kluczer, Radul postelnik

⁶³ Firenzei példányból kimaradt.

⁶⁴ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: imminentes.

⁶⁵ Firenzei példányban: edicta; Bethlen-féle közlésben: data.

⁶⁶ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: Bulgaria.

⁶⁷ Firenzei példányban ez után: intra limites regni illius.

⁶⁸ Firenzei példányban: a.

⁶⁹ Firenzei példányban ez után: ad nos ad transigendum cum pleno et generali mandato, auctoritateque Michaelis Vaiuodae, et omnium ordinum illius regni sauciendi et concludendi, praecipuis boeris, in ...; Bethlen-féle közlésben ez után: ad nos ad transigendum cum pleno et generali mandato auctoritateque Michaelis Vajvodae et omnium ordinum illius regni ad tractandum et concludendum propius bojeronibus, in ...

⁷⁰ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁷¹ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁷² Bethlen-féle közlésből kimaradt, helyette: etc. (prout superius).

⁷³ Firenzei példányból kimaradt.

⁷⁴ Bethlen-féle közlésben: boierones.

⁷⁵ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: et.

⁷⁶ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁷⁷ Bethlen-féle közlésben: ac.

⁷⁸ Firenzei példányban: serenitatis suae, utána pedig: capitaneoque arcis Vywar etc.; Bethlen-féle közlésben utána: ac capitaneo arcis Szamosujvár.

⁷⁹ Firenzei példányban helyette: ipsius.

⁸⁰ Firenzei példányban: in persona; Bethlen-féle közlésben: ex parte.

⁸¹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben helyette: suae serenitatis.

⁸² Bethlen-féle közlésben: Jafreneja.

⁸³ Firenzei példányban: Thergowistie; Bethlen-féle közlésben: Tergovista.

⁸⁴ Bethlen-féle közlésben: Budzen.

⁸⁵ Bethlen-féle közlésben: Krizár.

⁸⁶ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

*maiore*⁸⁷, Borchia logoffett, Vintila kluczer, Ztehile⁸⁸ postelnik et Praeda logoffett cum plena et sufficienti instructione generalique mandato ab iisdem Michaelae vaivoda et cunctis ordinibus illius regni maioribus iuxta ac⁸⁹ minoribus ad transigendum et concludendum delegatis Albae Iuliae in Transsylvania vigesima die Maii, anno⁹⁰ millesimo D XCV transacta, conclusa *et*⁹¹ utrinque inviolabiliter observanda.

[1.] Primum quidem nos episcopi et boieri dominium, amicitiam et servitatem omnem Turcarum, tanquam infidelium et perfidorum reiicimus, et omnes concordibus votis et paribus suffragiis tam nos ipsi, qui hic adsumus, quam reliqui omnes maiores *et*⁹² minores eiusdem regni Transalpinensis patriae nostrae ordines et populi, una cum Michaelae pariter vaivoda, nec non toto ordine ecclesiastico ac omnes boerones, nosmet ipsos et hoc regnum serenissimo domino Sigismundo, Dei gratia regnorum Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et Sacri Romani Imperii principi, Partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti etc. domino nostro clementissimo subiicimus illudque una nobiscum *a*[!]⁹³ cunctis illius patriae nostrae populis, inhabitatoribus et incolis in potestatem illius tradimus, cum omni absoluta iurisdictione⁹⁴ meri mixtique imperii; eundemque *eligimus*⁹⁵, constituimus, exaltamus unanimi et concordi totius regni voce in principem nostrum et regni nostri Transalpinensis dominum et regem nostrum haereditarium. Iam dudum hanc de eo spem concipientes, quod sua serenitas nos et patriam nostram contra omnes Turcarum furores et aliorum quorumvis ingruentium hostium insultus defensura et protectura⁹⁶, nosque in nostra antiqua libertate conservatura, ac in veritate iudicatura sit, quemadmodum alia regna *et*⁹⁷ ditiones suae serenitatis imperio *suo*⁹⁸ subiectas iuxta pacta haec⁹⁹ et conventa, quae hoc ipso tempore utrinque constituimus. In huius rei robur et testimonium primum nos, qui hic personaliter adsumus, ipsius serenitati fidelitatis iuramentum nostro¹⁰⁰, vaivodae Michaelis et totius illius regni populorum nomine praestamus, nos et universum regnum eidem cuiusque[!]¹⁰¹ successoribus futuros fidelesque¹⁰² subditos usque ad mortem; hoc ipsum et manuum nostrarum subscriptione et proprio sigillo nostro corroborantes. Idem et Michael vaivoda nunc constitutus,¹⁰³ in futurum¹⁰⁴ quoque pro tempore constituendi vaivodae universique regni Transalpinae¹⁰⁵ ordines et status praestare debebunt.

⁸⁷ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁸⁸ Firenzei példányban: Ztenile; Bethlen-féle közlésben: Ztomile.

⁸⁹ Bethlen-féle közlésben: et.

⁹⁰ Firenzei példányban ez után: domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto ...; Bethlen-féle közlésben: 1595.

⁹¹ Firenzei példányból kimaradt.

⁹² Firenzei példányban: aequae ac; Bethlen-féle közlésben: aequae et.

⁹³ Firenzei példányban: ac; Bethlen-féle közlésben: et.

⁹⁴ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: iurisdictione.

⁹⁵ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁹⁶ Firenzei példányban ez után: sit.

⁹⁷ Firenzei példányból kimaradt.

⁹⁸ Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

⁹⁹ Firenzei példányban: haec pacta.

¹⁰⁰ Bethlen-féle közlésben: nostri.

¹⁰¹ Firenzei példányban helyette: ipsiusque; Bethlen-féle közlésben: eiusque.

¹⁰² Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁰³ Firenzei példányban ez után: et.

¹⁰⁴ Bethlen-féle közlésben: futurumque.

¹⁰⁵ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: Transalpinensis.

[2.] Quoniam autem serenissimus princeps etc. dominus noster clementissimus in regno isto residere, et manere continue¹⁰⁶ non potest, nobis *suum*¹⁰⁷ vicegerentem¹⁰⁸ vaivodam constituet, quem scilicet ordines regni a sua serenitate communibus votis et suffragiis postulaverint, qui linguae quoque nostrae et patrii sermonis compos sit, quique et regnum illud rite administret, et causas nostras iuste et legitime, iuxta regni antiquam libertatem et consuetudinem et secundum haec pacta et conventa, ac pro mandato serenissimi principis nostri et eius successorum¹⁰⁹ diiudicet et dirimat.

[3.] Ut autem haec melius¹¹⁰ et rectius peragi et exequi possint, serenitas sua sub nomine et auspicio suo¹¹¹ vexillum militare, clavam et frameam vaivodae ipsi et¹¹² locumtenenti suo mittet, quo omnes ex hoc agnoscant illum fungi vice et in persona suae serenitatis, ac in omnibus, quaecumque sua serenitas mandaverit a primo ad novissimum iuxta pacta et conventa sint dicto vaivodae obedientes eiusque mandata iusta et legitima exequantur.

[4.] Vaivoda quoque ut officio et munere sibi commisso commodius et pro suae serenitatis¹¹³ voluntate ac ordinum¹¹⁴ commodo perfungi possit, duodecim illi¹¹⁵ boieros usu rerum aetate et experientia conspicuos adiunget, quorum consilio non minus in iudiciariis causis discutiendis, quam aliarum quoque omnium rerum administratione iuxta haec pacta et conventa *ipse vaivoda*¹¹⁶ utatur, ne ulli praeter ius et fas iniuria inferatur. Hi autem boieri quemadmodum arbitrio tantum,¹¹⁷ voluntate et scitu suae serenitatis et suorum successorum¹¹⁸ constitui, ita officio quoque et loco dimoveri ipsorum¹¹⁹ debebunt.

[5.] Quod ad regni proventus attinet, de iis ita constituimus, ut quotiescunque per serenissimum principem nostrum in regno suae serenitatis Transsylvaniae comitia indicuntur¹²⁰, ex hoc quoque regno Transalpinensi delegati ad *ea*¹²¹ comitia expediantur, qui ad voluntatem serenitatis suae¹²² et suorum successorum pro necessitate tributa imponere debebunt.

[6.] In huiusmodi vero comitiis et publicis *huius*¹²³ regni conventibus ac congregationibus locum habebunt peculiarem, quemadmodum et alii delegati cum libertate ferendi voti et suffragii; praecedent autem loco et voto, et vaivoda et boieri Transalpinenses Moldavienses.¹²⁴

¹⁰⁶ Firenzei példányban: continuo.

¹⁰⁷ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁰⁸ Bethlen-féle közlésben: vicem gerentem.

¹⁰⁹ Bethlen-féle közlésben: successoris.

¹¹⁰ Firenzei példányban (alighanem sajtóhibából): malius.

¹¹¹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben ez után: secundum deum.

¹¹² Bethlen-féle közlésben: ut.

¹¹³ Firenzei példányban: serenitatis suae.

¹¹⁴ Bethlen-féle közlésben ez után: utilitate et; e két szó a Firenzei példányból is kimaradt, a kiadásban utólag kiegészítve a Bethlen-féle szöveg alapján.

¹¹⁵ Bethlen-féle közlésben: ei.

¹¹⁶ Firenzei példányból kimaradt, a kiadásban utólag kiegészítve a Bethlen-féle szöveg alapján.

¹¹⁷ Bethlen-féle közlésben ez után: ac.

¹¹⁸ Firenzei példányban: successorum suorum.

¹¹⁹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: ipsorum dimoveri.

¹²⁰ Bethlen-féle közlésben: indicentur.

¹²¹ Bethlen-féle közlésben: eadem; ez utóbbi a Firenzei példányból is kimaradt, a kiadásban utólag kiegészítve a Bethlen-féle közlés alapján.

¹²² Firenzei példányban: suae serenitatis.

¹²³ Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹²⁴ Bethlen-féle közlésben: vaivoda et Moldavienses boieri Transalpinenses. Ennek megfelelően a fordításban is: „... a moldvai vajda és a moldvai bojárok megelőzik a havasalföldieket.” Bethlen Farkas: *i. m.* IV. 127.

[7.] Tributum¹²⁵ constitutum publicabunt tandem vaivoda et duodecim illi boieri, praecipient[!]¹²⁶ autem *alii*¹²⁷ boieri a serenitate sua¹²⁸ ad id destinati et ordinati, qui singulis annis exactam et sufficientem rationem suae serenitati perceptorum et expensorum proventuum reddere debebunt.

[8.] Vaivodis pro tempore constitutis ex proventibus regni illius, secundum meritorum ipsorum exigentiam, serenitas sua proventus ordinabit ad requisitionem regni et boierorum¹²⁹.

[9.] Omnes donationes, inscriptiones,¹³⁰ confirmationes priorum huius *provinciae*¹³¹ vaivodarum sua serenitas,¹³² sui¹³³ successores in suo vigore et robore relinquunt. In posterum¹³⁴ autem *sub nomine et sigillo serenitatis suae et eius successorum*¹³⁵ omnes eiusmodi literae et privilegia emanabunt, preciumque omnium literalium instrumentorum iuxta legem et consuetudinem illius regni exigetur; haereditates autem non aliis donare¹³⁶ possint, nisi indigenis illius regni.

[10.] Omnes caussae iuxta veterem legem et consuetudinem regni coram iudicibus ordinariis inchoentur, diiudicentur, ac coram vaivoda et duodecim illis boieris iuridice finiantur. Exceptis duntaxat omnibus et quibuslibet causis criminalibus, vitam et fortunas boierorum¹³⁷ concernentibus¹³⁸, qui etsi capitali sententia¹³⁹ condemnati in vinculis detineantur, tamen ut misericordiae et veniae locus aliquis relinquatur, nec vita neque bona eiusmodi condemnatorum boierorum¹⁴⁰ sine scitu et voluntate suae serenitatis et eius¹⁴¹ successorum adimi possint. Quod si autem quispiam ex iis supplicio affectus fuerit, bona huius ad legitimos illius haeredes et successores secundum consuetudinem illius regni devolvantur.

[11.] In hac autem administratione et transactione includatur totum *hoc*¹⁴² regnum Transalpinense, sub antiquis eius terminis et limitibus, ex parte Moldaviae et Alpium, a partibus Danubii usque ad¹⁴³ medium ipsius Danubii alveum,¹⁴⁴ a Brailla usque ad¹⁴⁵ oppidum Ressawa¹⁴⁶, et secundum veteres istos limites et terminos proventus etiam regni percipiuntur. Quaecunque autem arces, civitates, oppida, possessiones¹⁴⁷ et districtus, regna¹⁴⁸ extra hoc regnum communibus etiam armis, aut quocunque studio per suam serenitatem aut eius successores

¹²⁵ Bethlen-féle közlésben: tributumque.

¹²⁶ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: percipient.

¹²⁷ Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹²⁸ Firenzei példányban: a sua serenitate.

¹²⁹ Firenzei példányban: boierorum; Bethlen-féle közlésben: boierorum.

¹³⁰ Bethlen-féle közlésben ez után: et.

¹³¹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: regni.

¹³² Firenzei példányban utána: et.

¹³³ Firenzei példányban: suae; Bethlen-féle közlésben: suique.

¹³⁴ Bethlen-féle közlésben: imposterum.

¹³⁵ Firenzei példányból kimaradt, a kiadásban utólag kiegészítve a Bethlen-féle közlés alapján.

¹³⁶ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: donari.

¹³⁷ Firenzei példányban: boierorum; Bethlen-féle közlésben: boierorum.

¹³⁸ Firenzei példányban: concernantibus.

¹³⁹ Firenzei példányban: sententia capitali.

¹⁴⁰ Firenzei példányban: boierorum; Bethlen-féle közlésben: boierorum.

¹⁴¹ Bethlen-féle közlésben: eiusque.

¹⁴² Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁴³ Firenzei példányban: ad usque.

¹⁴⁴ Bethlen-féle közlésben ez után: ac civitate Braila usque ad oppidum Ressana, et ...

¹⁴⁵ Firenzei példányban: ad usque.

¹⁴⁶ Firenzei példányban: Russawa.

¹⁴⁷ Firenzei példányban ez után: districtus et regna ...

¹⁴⁸ Bethlen-féle közlésben: regnaque.

acquisitura fueritus[!] ¹⁴⁹, ea cedant in ¹⁵⁰ illorum liberam iurisdictionem ¹⁵¹ et administrationem dispensationemque.

[12.] Universum ordinem ecclesiasticum et monasticum *etiam* ¹⁵² sive calugerorum serenitas sua ¹⁵³ relinquet in antiquo usu et consuetudine, ritu, ceremoniis et libertate ipsorum, qui solitos etiam suos proventus libere percipere poterunt. Omnes etiam ecclesiae Valachicales in ditionibus suae serenitatis existentes, erunt sub iurisdictione ¹⁵⁴ et ¹⁵⁵ dispositione archiepiscopi Tergowistensis ¹⁵⁶, iuxta ecclesiastici iuris et ordinis illius regni dispositionem proventusque suos solitos et ordinarios percipere poterunt.

[13.] Titulum habebit sua serenitas et eius successores a vaivoda et omnibus ordinibus ¹⁵⁷ talem: Serenissimus princeps dominus Sigismundus Dei gratia *regnorum* ¹⁵⁸ Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae et Sacri Romani Imperii princeps, Partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. dominus noster clementissimus. Vaivoda autem a sua serenitate ¹⁵⁹ *et eius successoribus* ¹⁶⁰: Spectabilis *et* ¹⁶¹ magnificus dominus Michael vaivoda regni nostri Transalpinensis etc. fidelis nobis *honorandus* ¹⁶².

[14.] Ipse autem vaivoda in titulo suo has dictiones: Dei gratia in posterum ¹⁶³ minime usurpare debeat, neque oppida vel loca illa, unde literas ad suam serenitatem et eius successores, vel alia quaelibet loca ¹⁶⁴ missurus est, sua nominaverit.

[15.] Vaivoda illius regni utetur proprio familiae et non publico regni sigillo, cera tamen rubea. Sigillum autem authenticum illius regni ¹⁶⁵ relinquatur serenitati suae ¹⁶⁶ et eius successoribus.

[16.] Officiales autem *regni* ¹⁶⁷ erunt omnes suae serenitatis non vaivodae, et ita quisque ipsorum titulos etiam sortietur. Vaivoda Transalpinensis inter serenitatis suae et successorum ipsius consiliarios adscribetur.

[17.] Vaivoda per legatos aut ulla aliqua ¹⁶⁸ ratione cum nullis externis populis vel principibus ullis de rebus, sine permissu et facultate suae serenitatis et successorum suorum tractare et agere

¹⁴⁹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: acquisita fuerint.

¹⁵⁰ Firenzei példányban utána: liberam illorum iurisdictionem.

¹⁵¹ Bethlen-féle közlésben: iurisdictionem.

¹⁵² Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁵³ Firenzei példányban: sua serenitas.

¹⁵⁴ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: iurisdictione.

¹⁵⁵ Bethlen-féle közlésben: vel.

¹⁵⁶ Firenzei példányban: Tergowistiensis; Bethlen-féle közlésben: Tergovistiensis.

¹⁵⁷ Bethlen-féle közlésben ez után: illius regni; e két szó a Firenzei példányból is kimaradt, a kiadásban utólag kiegészítve a Bethlen-féle szöveg alapján.

¹⁵⁸ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁵⁹ Firenzei példányban: serenitate sua.

¹⁶⁰ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁶¹ Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁶² Bethlen-féle közlésben helyette: dilectus.

¹⁶³ Bethlen-féle közlésben: imposterum.

¹⁶⁴ Firenzei példányban (nyilvánvalóan sajtóhibából): loc.

¹⁶⁵ Firenzei példányban ez után: suae serenitati et eius successoribus relinquatur.

¹⁶⁶ Bethlen-féle közlésben: suae serenitati.

¹⁶⁷ Bethlen-féle közlésből kimaradt, majd: omnes erunt.

¹⁶⁸ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben utána: alia.

poterit, verum si qua necessitas ipsi¹⁶⁹ ingruerit, suam serenitatem ac¹⁷⁰ successores eius requirere debet¹⁷¹, et eorum erit, causam vaivodae et totius regni agere, et negocia tractare *promovereque*.¹⁷²

[18.] Quodsi aliquis¹⁷³ ex militibus Ungaricae[!] ¹⁷⁴ vel alterius nationis quempiam ex incolis regni illius iniuria affecerit, ex parte illius capitaneus suae serenitatis ibidem constitutus, pro ratione delicti et facti, e converso vero, si quispiam militum vaivodae vel provincialium alicui militum suae serenitatis vim intulerit, ex parte illius ipse vaivoda per vornikum iudicium administrare debeant¹⁷⁵ sine ulla mora.

[19.] Qui vero boieronum¹⁷⁶ personas et curias violenter invaserit contra ius et fas, poenam capitis incurrit.¹⁷⁷

[20.] Graecus natione inter duodecim iuratos boiernes¹⁷⁸ esse nequeat, neque aliquod munus et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit; *mercaturas*¹⁷⁹ *tamen exercere possint*.¹⁸⁰

[21.] Convivium,¹⁸¹ donativum, quod fieri solet tempore Paschali et *in*¹⁸² festo trium regum, ex publicis regni proventibus fiat.¹⁸³

[22.] Pax cum Turcis aliter stabiliri nequeat, nisi conditionibus pacis haec quoque provincia Transalpinensis includatur, ac suae serenitatis *eiusque successorum iurisdictioni*¹⁸⁴ relinquatur, iuxta transactionem nostram iam antea cum serenissimo¹⁸⁵ Rudolpho Romanorum imperatore etc. *ac toto orbe Christiano*¹⁸⁶ factam.

[23.] Quodsi ipsum vaivodam vel boieros ex regno isto Transalpinensi, quod Deus avertat, profugere contingeret, iidem nec in persona, nec in bonis ipsorum in hoc regno Transsylvanensi¹⁸⁷ impediuntur, neque in Turcarum manus¹⁸⁸ reddantur. Imo boiernes ipsi bona sua et iura possessionaria libere possideant.

[24.] Boiernes¹⁸⁹ a sua serenitate electi ac possessiones, villas et portiones possessionarias habentes tributa pendere¹⁹⁰ minime teneantur, ac ratione eiusmodi bonorum ipsi vaivodae aut aliis quibuscumque ulla plebea servitia praestare debeant.

¹⁶⁹ Bethlen-féle közlésben: ipsi necessitas.

¹⁷⁰ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: et.

¹⁷¹ Bethlen-féle közlésben: debebit.

¹⁷² Firenzei példányban: providere.

¹⁷³ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: aliqui.

¹⁷⁴ Firenzei példányban: Ungariae; Bethlen-féle közlésben: Hungariae.

¹⁷⁵ Bethlen-féle közlésben: debeat.

¹⁷⁶ Firenzei példányban: boiororum; Bethlen-féle közlésben: boierorum.

¹⁷⁷ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben: incurrat.

¹⁷⁸ Firenzei példányban: boeros; Bethlen-féle közlésben: boieros.

¹⁷⁹ Firenzei példányban: mercaturam.

¹⁸⁰ Firenzei példányban: valeat; ez a szövegrész a Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁸¹ Firenzei példányban, Bethlen-féle közlésben utána: et.

¹⁸² Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁸³ Innentől az *Idem vaivoda* ... kezdetű [26.] artikulusig tartó rész a Bethlen-féle közlésből kimaradt, akárcsak a budapesti Egyetemi Könyvtárban található, fentebb említett másolatból.

¹⁸⁴ Firenzei példányból kimaradt.

¹⁸⁵ Firenzei példányban: sacratissimo.

¹⁸⁶ Firenzei példányból kimaradt.

¹⁸⁷ Firenzei példányban: Transilvaniense.

¹⁸⁸ Firenzei példányban ez után: tradantur. Imo boeri ...

¹⁸⁹ Firenzei példányban: boeri.

¹⁹⁰ Firenzei példányban (nyilvánvalóan sajtóhibából): perdere.

[25.] Coloni et iobbagiones boeronum, qui ex bonis et iuribus eorundem possessionariis in bona aliena clam se contulerint, illico restituantur.

[26.] Idem vaivoda et omnes officiales, praestito fidelitatis iuramento, serenitati suae et suis¹⁹¹ successoribus fidei sacramento se obligabunt, iuxta haec pacta et conventa tunc, cum vexillum militare vaivodis transmittetur.

[27.] Sua etiam serenitas promittit se *et suos successores*¹⁹² omnibus viribus, pecunia, tormentis bellicis et pulvere tormentario, ac denique omni bellico apparatu regnum hoc Transalpinense contra omnes hostes defensurum¹⁹³ operaque laturum et administraturum iuxta haec pacta et conventa.

*Quae omnia sua serenitas nunc et successores sui cum regnum adierint scripto, sigillo et subscriptione manus suae, fide sua et verbo principali inviolabiliter praestanda et observanda promittit.*¹⁹⁴

In cuius rei fidem et perpetuam memoriam serenitas sua primum et nos praedictae ad haec transigenda ex utraque parte delegatae personae haec pacta et conventa manuum nostrarum subscriptione sigillorumque nostrorum¹⁹⁵ usualium appensione roboravimus et firmavimus¹⁹⁶. *Actum Albae Iuliae die et anno suprascriptis.*¹⁹⁷

Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Ms 999. fol. 112v–115v. Közlés: Georgius Pray: *Dissertationes historico-criticae in annales veteres Hunnorum, Avarum, et Hungarorum*. Vindobonae, 1775. 152–154. – Wolfgangus de Bethlen: *Historia de rebus Transsylvanicis*. (Editio secunda) III. Cibinii, 1783. 557–571. – Stephanus Katona: *Historia critica regum Hungariae*. Tomulus VIII. Ordine XXVII. Budae, 1794. 178–188. – *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. III. 1576–1599. Buc. 1880. 209–213, 472–476. – *Mihai Viteazul în conștiința europeană. I. Documente externe*. Buc. 1982. 87–92. (román nyelvű fordítása uo. 92–97).

2. Gyulafehérvár, 1595. május 20.

Báthory Zsigmond fejedelem Mihály vajdát élete végéig Havasalfölde vajdájává nevezi ki, továbbá rendelkezik a vajda bevételeiről és havasalföldi birtokairól.

¹⁹¹ Firenzei példányban: eius.

¹⁹² Bethlen-féle közlésből kimaradt.

¹⁹³ Firenzei példányban ez után: opemque laturum, iuxta haec pacta et conventa, ac administraturum; Bethlen-féle közlésben ez után: opemque laturam, et administraturam iuxta haec pacta et conventa, *idemque successores suos facturos fore*. A dölt betűkkel jelölt passzus kimaradt a Firenzei példányból is, de a kiadásban utólag – a Bethlen-féle közlés alapján – kiegészítették.

¹⁹⁴ Firenzei példányból, Bethlen-féle közlésből ugyan kimaradt, de bővebb szövegezésben és – lényegét tekintve – hasonló tartalommal megtalálható azok végén. Lásd a 197. jegyzetet.

¹⁹⁵ Firenzei példányban: nostrarum.

¹⁹⁶ Firenzei példányban: firmavimus.

¹⁹⁷ Firenzei példányból kimaradt, helyette viszont: Nos itaque / Bethlen-féle közlésben ez után: Sigismundus etc. omnia / praescripta haec pacta et conventa utrinque transacta et conclusa acceptantes, et rata firmaque habentes, manus subscriptione, et appensione sigilli nostri authentici roborare voluimus, ad eaque praestanda et inviolabiliter observanda, tam nostro quam successorum nostrorum nomine (dum videlicet ii regnum adierint), fide et verbo nostro principali nos obligamus. Actum in civitate nostra Alba Iulia / die vigesima Maii. Anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto / Bethlen-féle közlésben: 20 die mensis Maii, 1595.

Nos Sigismundus Dei gratia regnorum Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae et Sacri Romani Imperii princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod posteaquam ex Dei¹⁹⁸ beneficio gubernacula¹⁹⁹ huius regni Transsylvaniae adepti sumus, ac Turcarum Scytharumque barbarica immanitas et furor in Hungaria saevire coepit, nihil magis in votis habuimus, quam ut rescissa reiectaque nefarii hostis propter illorum levitatem et perfidium²⁰⁰[!] amicitia reipublicae Christianae atque adeo regno Hungariae multis circumvento calamitatibus, imo in extremis fluctuanti periculis, quantum in nobis situm esset, secundum Deum subvenire *et*²⁰¹ opitulari, regna et provincias quoque Turcarum iugo oppressas²⁰² fera illorum servitute vindicare, atque in pristinam et diu exoptatam libertatem restituere possemus, optime scilicet persuasi nihil hac re Deo gratius nobisque gloriosius futurum neque²⁰³ commodum ullum ad promerendam nominis immortalitatem accommodatius inveniri²⁰⁴. Ea propter cum in vindicanda²⁰⁵ a servitute Turcarum provincia nostra²⁰⁶ Transalpinensi adiunctis nostris copiis et omni bellico apparatu spectabili et magnifico domino Michaeli vaivodae, qui se nobis, relicta Turcarum perfidia, una cum totius provinciae illius²⁰⁷ ordinibus iure iurando astringere²⁰⁸ iam pridem subdidisset²⁰⁹, non parvorum suorum in nos meritorum rationibus et rebus Christianorum consulere nos arbitramur cum de iis ornandis praemiisque afficiendis cogitamus, quorum his perturbatis difficilimisque temporibus eximiam erga rempublicam Christianam et nos fidem praeclaraque merita non sine commodo nostro experti sumus, in diesque experimur, is enim quamvis a Turca litteris amplisque promissis sollicitatus, nunquam tamen ut a nostra fide recederet, adduci potuit, quin potius cum in reglutinanda a Turca fide et iugo provincia illa, tunc propellendis illinc et detrimento afficiendis hostibus nullis neque laboribus, neque sumptibus aut molestiis parcens ita fidem, operam, studium industriamque suam probavit, ut dignus etiamnum a nobis habeatur, cuius fidei muneris illius, in quo nunc quoque versatur, administratio in posterum itidem committatur vel hoc etiam nomine, quod eundem dominum vaivodam deinceps quoque eandem fidem et operam suam erga serenitatem nostram declaraturum iactaque haec praeclara gloriosae immortalitatis fundamenta tuiturum, et fide nobis praestita progressurum confidamus.

Ad vaivodatam itaque dictae provinciae nostrae Transalpinensis eundem Michaellem, alioqui etiam communibus eiusdem provinciae populi votis et concordibus suffragiis ad hoc dignitatis et vaivodatus munus a nobis expetitur, ordinavimus, evehimus, in eoque eundem vita ipsius durante confirmamus, ita tamen, ut ea omnia pacta et conventa, quae nobis cum populis illius provinciae nostrae intercedunt, super quae et ipse, et omnes ordines

¹⁹⁸ Az 1595. május 20-i szerződésnek a függelékben (1. sz.) közölt másolatában (a következőkben: Kolozsvári példány) ez után: *optimi maximi*.

¹⁹⁹ Kolozsvári példányban ez után: *regni huius nostri*.

²⁰⁰ Kolozsvári példányban: *perfidiam*.

²⁰¹ Kolozsvári példányból kimaradt.

²⁰² Kolozsvári példányban: *pressas a*.

²⁰³ Kolozsvári példányban ez után: *remedium ullum ad promovendam nominis nostri...*

²⁰⁴ Kolozsvári példányban ez után: *posse*.

²⁰⁵ Kolozsvári példányban: *vindicando*.

²⁰⁶ Kolozsvári példányban: *regno nostro*.

²⁰⁷ Kolozsvári példányban: *illius regni*.

²⁰⁸ Kolozsvári példányban: *astringens*.

²⁰⁹ Kolozsvári példányban: *subdiderat*. Inentől kezdve a szöveg már nem egyezik.

illius provinciae nobis fidelitatis iuramento deposito sese obstrinxerunt, in omnibus punctis et clausulis per illum observentur, et ex plenitudine potestatis nostrae, quam illi detulimus, per alios etiam observari faciet. Ut autem rite et e dignitate nostra munus hoc suum obire queat, vexillum seu signum militare sub nomine nostro una cum clava et framea ipsi mittimus, dantes sibi et concedentes facultatem istic sub auspicio et nomine nostro iuxta denotata pacta et conventa pro voto et voluntate nostra res gerendi et administrandi. Pro honorifica quoque ipsius vaivodae familiaeque ac aulae suae sustentatione idem vaivoda ab hominibus nostris, qui ad colligendos et percipiendos provinciae illius redditus destinabuntur, quindecim millia florenorum annuatim ac ad ducentos equites et totidem pedites solutionem habiturus est. Item oppida omnia in eodem regno nostro adiacentia (demptis oppidis et castris Turnul,²¹⁰ Braylla²¹¹ et Gyrgio²¹² eorundemque attinentiis ac proventibus), una cum solitis eorum redditibus, decimis et aliis obventibus eidem vaivodae conferimus hac conditione, ut omnia servitia in rationem ipsius obire, census vero et tributa perceptoribus proventuum illius provinciae per nos ad id ordinatis dependere et administrare debeant. Oppida autem Bukurestum²¹³ et Tergowistie²¹⁴ una cum censibus et contributionibus, nec non Jalowicensis,²¹⁵ Ilhowiensis²¹⁶ et Vlaskensis²¹⁷ districtuum decimas universas et proventus (exceptis censibus eorundem), ac Flocensem²¹⁸ quoque et Korneceliensem²¹⁹ piscinas dicto domino vaivodae in usum et necessitatem ipsius propriam concessimus. Bona vero et iura possessionaria ipsius peculiaria in praefata nostra provincia Transalpinensi habita, simul cum omnibus earundem pertinentiis et utilitatibus ac proventibus eidem vaivodae atque legitimis ipsius haeredibus masculini sexus in perpetuum damus, permittimus et concedimus ea nimirum ratione, ut census quoque eiusmodi bonorum suorum et possessionum priorum cum ipse, tum haeredes sui pro se recipere valeant, neque illi coloni sui in medium reliquorum provinciae dictae plebeorum quicque contribuere debeant, super quo alias quoque litteras nostras sub authentico sigillo nostro eidem dabimus. Postremo memoratum dominum vaivodam in eo quoque assecurandum duximus, quod progressu temporis exacto bello pacatisque rebus et in hoc regno, et in illa etiam provincia sui et suorum haeredum maximam rationem habituros ampliorique gratia prosecuturos. Quemadmodum ad tempus usque superius denotatum conditionibusque praemissis vaivodatam praefatae provinciae nostrae Transalpinensis annotato domino Michaeli vaivodae damus et permittimus eundemque in hoc dignitatis fastigio confirmare et stabilire duximus. In quorum omnium

²¹⁰ Vár az Olt folyó torkolatánál, a mai Turnu Măgurele (Teleorman megye) város területén.

²¹¹ Brăila, Brăila megye.

²¹² Giurgiu, Giurgiu megye.

²¹³ Bukarest

²¹⁴ Târgoviște, Dâmbovița megye.

²¹⁵ Ialomița

²¹⁶ Ilfov

²¹⁷ Vlașca (ma nem létező megye, melynek területe hozzávetőleg megegyezik a mai Giurgiu megyéjével).

²¹⁸ A Dunába ömlő Ialomița folyó torkolatának bal partján – a mai Giurgeni község (Ialomița megye) területén – fekvő, a 18. században elpusztult Floci nevű település környékén levő halastavakról lehet szó. Lásd pl. Laurențiu Rădvan: *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*. Iași 2004. 433–441; Marian Coman: *i. m.* 272–274.

²¹⁹ Minden bizonnyal az egykoron Cornățel, később Mănăstirea (akkor Ilfov, ma Călărași megye) nevű település mellett fekvő, hasonló elnevezésű – halban gazdag – halastóról (vagy halastavakról) van szó. Bővebben lásd Constantin C. Giurescu: *Un vechi oraș al Țării Românești: Cornățelul*. Studii și articole de istorie II(1957). 95–130; Laurențiu Rădvan: *i. m.* 413–418.

fidem et testimonium praesentes litteras nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas eidem Michaeli vaivodae dedimus et concessimus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die vigesima mensis Maii, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto.

Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Ms 999. fol. 115v–117r.

3. Kolozsmonostor, 1595. április 5.

Ispán István a maga, valamint Burján István és Sándor nevében eltiltja Mihály havaselvi vajdát a Lóna-i és Lózsárd-i birtokrészek, Nagy Gáspárt és Jánost a Doboka-i, Bellő Györgyöt a Boncnyíres-i (Doboka vm) birtokrész – melyeket azelőtt néhai Kendy Sándor birtokolt –, továbbá Ravazdi György szamosújvári kapitányt az Oláhfodorháza-i (Belső Szolnok vm) – korábban fenti Kendy Sándortól és Kendy Gábortól birtokolt – részjóságok elfoglalásától, hasznélvezetétől, a maguk részére való iktatásától, a fejedelmet pedig azok eladományozásától és elidegenítésétől.

Nos etc. memoriae commendamus per praesentes, quod egregius Stephanus Espan de Kalotazentkyraly²²⁰ in sua et nobilium Stephani et Alexandri, filii egregii quondam Francisci Bwryan de Palfalwa²²¹ personis et nominibus nostri personaliter veniens in praesentiam per modum solemnem protestationis, contradictionis et inhibitionis in primis magnificum Michaellem vaivodam Valachiae Transalpinensis a portionum possessionariarum in possessionibus Lona²²² et Losard,²²³ deinde nobiles Casparem et Ioannem Nagy [fi]lios nobilis quondam Vitalis Nagy a portionis possessionariae in possessione Doboka,²²⁴ item egregium Georgium Belleo, familiarem praefati serenissimi domini principis Transsylvaniae etc. a portionis possessionariae in possessione Bontznyres,²²⁵ omnino in comitatu Dobocensi existentium, habitatum, quae alias per magnificum quondam Alexandrum Kendy de Lona possessae fuissent, praeterea generosum Georgium Ravazdy capitaneum arcis Wywar²²⁶ a portionum possessionariarum in possessione Oláhfodorháza²²⁷ in comitatu Zolnok Interiori existentium, alias similiter per praefatum Alexandrum Kendy et Gabrielem similiter Kendy de Kend possessarum, occupatione, detentione, sui intromissione, usuum fructuumque perceptione vel percipi factione, sibi ipsi statutione seu [statu]i factione et appropriatione, serenissimum denique dominum dominum [Sigis]mundum principem Transsylvaniae etc. dominum nostrum clementissimum a [donatio] ne, collatione et abalienatione praescriptarum singularum portio[rum] [possessionariarum] in dictis possessionibus habitatum quomodocunque iam factis v[el] [f]iendis inhibuit contradicendo et contradixit inhibendo publice [et] manifeste coram nobis, harum nostrarum

²²⁰ Kalotaszentkirály – Sâncraiu, Kolozs megye.

²²¹ (Szatmár)pálfalva – Păulești, Szatmár megye.

²²² (Kendi)lóna – Luna de Jos, Kolozs megye.

²²³ Lózsárd – Lujerdiu, Kolozs megye.

²²⁴ Doboka – Dăbâca, Kolozs megye.

²²⁵ Boncnyíres – Bonț, Kolozs megye.

²²⁶ Szamosújvár – Gherla, Kolozs megye.

²²⁷ Oláhfodorháza – Fodora, Szilágy megye.

vigore et testimonio litterarum [m]ediante. Datae feria quarta proxima ante dominicam Misericordiae anno Domini 1595.

MNL OL, KmKonvLt, F 15 Protocolla, libri regii et styliionaria, X. fol. 323v.

4. Gyulafehérvár, 1596. április 14.

Báthory Zsigmond fejedelem meghagyja a kolozsmonostori konvent levélkeresőinek, hogy küldjék ki tanúbizonyságukat, kinek jelenlétében a fejedelmi ember vezesse be Mihály havasalföldi vajdát a neki adományozott Lóna birtokba és az ottani nemesi udvarházakba, úgyszintén a Bádok, Lózsárd, Kide és Derzse (Doboka vm) birtokbeli részjóságokba, majd erről tegyenek neki jelentést.

Sigismundus Dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae et Sacri Romani Imperii princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. fidelibus nostris nobilibus requisitoribus literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli[!] conventus ecclesiae beatae Mariae virginis de Colosmonstra repositarum et locatorum, ac aliarum quarumlibet iudiciariarum deliberationum [legitimorumque]²²⁸ mandatorum nostrorum executoribus salutem et gratiam nostram. Cum nos honorificum habentes respectum fidei et fidelium servitiorum spectabilis, magnifici domini Michaelis regni nostri Transalpinensis vaivodae et consilarii nostri serenitati nostrae exhibitorum et impensorum, ac in futurum quoque exhibendorum et impendendorum, totalem et integram possessionem nostram Lona²²⁹ cum domibus et curiis nobilitaribus ibidem habitis, ac totales et integras portiones possessionarias in possessionibus Bádok,²³⁰ Losard,²³¹ Kyde²³² et Derse²³³ vocatis, omnino in comitatu Dobocensi existentes habitas, quae alias quondam Alexandri Kendy de Lona praefuissent, sed ex eo, quod cum temporibus superioribus quidam ex consiliariis nostris ac praecipuis regni huius nobilibus, qui scilicet divi parentis nostri et nostro etiam beneficio, honore et opibus excreverant, repentina insolentia correpti, contra personam dignitatemque nostram conspirassent, idque secum clam de nobis constituissent, ut nos regno isto et sede nostra ablegarent, vel si id pro voto ipsis non succederet, astu quodam nos circumvenirent, vitamque nobis eriperent, nosque his cognitis paucorum saltem fidelium nostrorum comitiva stipati vitae nostrae servandae causa in arcem nostram Keowar²³⁴ contendendum duxissemus, idem Alexander Kendy summis licet a nobis honoribus et bonis cumulatus, tot meritorum nostrorum fideique et fidelitatis suae nobis debitae immemor, non solum factiosis illis consensisset, sed ad praedictam arcem nostram proficiscentibus, et intra limites regni nostri constitutis nobis de novo principe contra dignitatem et auctoritatem nostram eligendo cum aliis infidelibus clandestina consilia habuisset, vitaeque nostrae insidiatus fuisset, ob hoc anno proxime praeterito in

²²⁸ Tollban maradt.

²²⁹ (Kendi)Lóna – Luna de Jos, Kolozs megye.

²³⁰ Bádok – Bădești, Kolozs megye.

²³¹ Lózsárd – Lujerdiu, Kolozs megye.

²³² Kide – Chidea, Kolozs megye.

²³³ (Magyar)Derzse – Dîrja, Kolozs megye.

²³⁴ Kővár – Chioar, Máromaros megye, vár a Lápos folyó mellett, Bucsonfalva közelében.

comitiis generalibus hic Albae Iuliae ad diem decimum sextum Aprilis indictis et celebratis eosdem malefactores communi suffragio et publica declaratione nota perpetuae infidelitatis eadem universitate dominorum nobilium et regnicolarum trium nationum condemnantes et reos pronunciantes, crimen laesae maiestatis notamque perpetuae infidelitatis et amissionem omnium bonorum tam propriorum, quam uxoris et liberorum suorum incurisset, ad nos consequenterque collationem nostram rite et legitime devolutae esse dinoscuntur et redactae. Totum item et omne ius regium si quod in eisdem possessione, portionibus possessionariis, domibus et curiis nobilitaribus qualitercunque existeret, aut eadem et idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad easdem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, dempto iure patronatus ecclesiarum, memorato domino Michaeli vayvodae ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde confectarum et emanatarum in perpetuum, salvo iure alieno, clementer dederimus, donaverimus et contulerimus, velimusque eundem in dominium earundem per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Super quo vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus acceptis praesentibus statim unum e medio vestri pro testimonio transmittatis fidedignum, quo praesente egregius et nobilis Daniel Seowenyfalwy sive Blasius Karoly vel Stephanus Deesy aut Andreas Zigethy seu Jacobus Bagossy sive Ioannes Huzar neve Lucas Brassay notarius et scriba cancellariae nostrae maioris de curia nostra per nos ad id specialiter transmissus, vel Franciscus et Georgius Theke de Keobleos²³⁵ nam Franciscus Tholdalagy de Iklod²³⁶ aut Franciscus, Gabriel et Balthasar Banffy sive Franciscus Nagy de Bonczida²³⁷ aut Franciscus Dobokay de Doboka²³⁸ seu Albertus Girothy de eadem²³⁹ atque Georgius Zenthiwany de eadem,²⁴⁰ aliis absentibus homo noster, ad facies praedictae possessionis Lona consequenterque domorum et curiarum nobilitarium ibidem, ac portionum possessionariorum in praedictis possessionibus Badok, Losard, Kyde et Derse vocatarum in praeallegato comitatu Dobocensi existentium habitarum, vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo, introducat dominum Michaellem vayvodam in dominium earundem statuatque easdem eidem ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis simul cum praescriptis cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, dempto tamen, ut praemissum est, iure patronatus ecclesiarum, iure ipsis ex praemissa donatione incumbenti perpetuo possidendas, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem ibidem contra annotatum dominum Michaellem vayvodam ad decimum quintum diem a die contradictionis ipsorum exhinc fiendae computando in curiam nostram, nostram scilicet in praesentiam rationem contradictionis eorum

²³⁵ (Magyar)Köblös – Cubleșu Someșan, Kolozs megye.

²³⁶ (Nagy)Iklód – Iclod, Kolozs megye.

²³⁷ Bonchida – Bonțida, Kolozs megye.

²³⁸ Doboka – Dăbâca, Kolozs megye.

²³⁹ Girolt – Ghirolt, Kolozs megye.

²⁴⁰ Szentiván – elpusztult település Nagyköklöd közelében.

reddituos efficacem. Et post haec vos seriem huiusmodi introductionis et stationis simul cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui praemissae stationi intererunt, nominibus et cognominibus teminoque assignato, ut fuerit expediens, ad fidedignam relationem nostri et vestri hominum fideliter et conscientiose referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die decima quarta mensis Aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto. — *Hátoldalán:* Nobilibus requisitoribus literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli[!] conventus ecclesiae beatae Mariae virginis de Colosmonstra repositarum et locatorum, ac aliarum quarumlibet iudiciariarum deliberationum legitimorumque mandatorum nostrorum executoribus.

Pro spectabili et magnifico domino Michaelae regni nostri Transalpinensis vayvoda introductoria pariter et statutoria.

Eredeti, papíron, az ún. authenticus pecséttel megerősítve, szöveg alatt jobbfelől Jósika István kancellár *lecta* jegye. MNL OL, KmKonvLt, F 17 Cista comitatum, Comitatus Dobocensis, M nr. 45. Közlés: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. Publicate de Andrei Veress. V. (1596–1599). Buc. 1932. 28–29. (latin nyelvű kivonat)

Historical Sources Concerning the Political Relations Between Transylvanian Principality and Wallachia at the End of the 16th Century

Keywords: Transylvania, Wallachia, political relations, Sigismund Báthory, Michael the Brave

The aim of this paper is to present new historical sources concerning the political relations between the Transylvanian Principality and Wallachia, respectively between Prince Sigismund Báthory and Voivode Michael the Brave at the end of the 16th century. Out of these sources, the first document is well-known among the historians, and contains the pact and alliance concluded on May 20, 1595 between Sigismund Báthory and Michael the Brave, according to which Wallachia acknowledged the suzerainty of Prince Báthory. However, this version of it, has not been published so far. The second document, which is dated also on May 20, 1595 is unknown, and therefore of paramount significance, to scholars, foregrounds the appointment of Michael the Brave as Voivode by Prince Báthory on the throne of Wallachia *vita ipsius durante*. In the same document the Prince established the incomes of the Voivode and granted his own (i.e. Michael the Brave's) estates in Wallachia to the Voivode and his legitimate male heirs. The texts of these two documents were preserved in a formulary of the Transylvanian princely chancellery from the end of the 16th century. The last document, which is known by historian through a Latin resumé, is published *in extenso* for the first time. This mandate of institution (*litterae introductoriae*) from April 4, 1596 concerns some estates in the Doboca county, which were donated by Prince Báthory to Michael the Brave, Voivode of Wallachia and princely counselor.